

911.3:33(497.11)

НИСКА КОНКУРЕТНОСТ НЕРАЗВИЈЕНИХ ПОДРУЧЈА: „УСКО ГРЛО“ ПРИВРЕДЕ СРБИЈЕ

Дарко Вуковић¹

Апстракт: Неконзистентна развојна политика и традиционално наслеђено сиромаштво, одсуство адекватне институционалне подршке и утицај транзиције привреде Србије, утицали су на продубљивање параметара неразвијених подручја у Србији (Југ Србије и Стари Рас) и појаве нових (Борски басен). Ова подручја имају веома ниску конкуретност и представљају „уско грло“ укупне конкуретности привреде Србије. Ниска конкуретност Србије проузрокована је многим проблемима (корупција, неефикасан правни систем и слаба заштита уговора, политичка нестабилност и друго), где неразвијена подручја представљају посебну димензију ове проблематике, са својим, специфичним проблемима, актуелним са готово сваког друштвеног становишта. Овај рад објашњава специфичне факторе који су највећи извор неконкуретности неразвијених подручја, анализирајући економске, демографске и социо–политичке факторе, као и инфраструктуру, незапосленост и образовање. Резултати су показали да ови индикатори конкуретности у неразвијеним подручјима имају далеко слабије вредности у односу на исте ове индикаторе у другим подручјима у Србији. Највећи узроци ниске конкуретности неразвијених подручја (осим заједничких са Републиком Србијом) су: ниска запосленост, ниска економска активност, ниска продуктивност, недовољна инвестициона улагања, лоша демографска и образовна структура, неразвијена инфраструктура и социо–политичка неизвесност. На крају рада, представљене су мере и подстицаји раста конкуретности неразвијених подручја.

Кључне речи: неразвијена подручја, конкуретност, индикатори конкуретности

Abstract: Inconsistent development policy and traditionally inherited poverty, lack of adequate institutional support and the impact of the transition of Serbian economy are affected the deepening of the parameters of underdeveloped areas in Serbia (South Serbia and Stari Ras) and appear of new underdeveloped area (Borski basen). These areas have very low competitiveness and represent bottleneck in the overall competitiveness of Serbian economy. Low serbian competitiveness caused by many problems (corruption, ineffective legal system and weak protection of contracts, political instability and others), where undeveloped areas represent a special dimension of this problem, with their specific problems, current from almost every social standpoint. This paper explains the specific factors that are the largest source of uncompetitiveness underdeveloped areas, analyzing economic, demographic and socio–political factors, as well as infrastructure, unemployment and education. Results showed that these indicators of competitiveness in underdeveloped areas have far less values than the same indicators in other areas in Serbia. The major causes of low competitiveness of underdeveloped areas (except common with the Republic of Serbia) are: low employment, low economic activity, low productivity, low investments, poor educational and demographic structure, underdeveloped

¹ demianswt@hotmail.com

infrastructure and socio-political uncertainty. At the end, the paper presents the measures and incentives which increase competitiveness of underdeveloped areas.

Key words: underdeveloped areas, competitiveness, indicators of competitiveness

Увод

Неконзистентна развојна политика, која је обележила другу половину 20. века у Србији, генерисала је стварање регионалних разлика и неразвијених подручја која деценијама заостају за другим регионима. Политика друштвено–економског развоја фокусира се искључиво на економско–развојну димензију Србије, занемарујући друштвено–социјалне, просторне и друге димензије регионалне политике, а проблем неразвијених подручја покушавала је да реши директним подстицајним механизмима (издвајањем средстава). Осим тога, није постојала ни адекватна институционална подршка која би редуковала неразвијеност и помогла бржем развоју ових подручја. Процес транзиције српске привреде утицао је да неразвијена подручја у Србији још више заостану за другим подручјима и да се параметри неразвијености продубе на традиционалном неразвијеном југу Србије (Јабланички и Пчињски округ) и подручју Старог Раса (Прибој, Пријеполје, Тутин, Сјеница, Нова Варош и Нови Пазар), али и да се проблем неразвијености прошири и на исток и неке делове централне Србије, где су постојале традиционалне индустрије и рударство². Због тога, Србија је данас суочена са структурним и институционалним проблемом неразвијених подручја. Актуелност проблема добија још већи значај ако се узме у обзир, да развој државе, раст привреде и њена конкуретност управо зависе од регионалних фактора и друштвено–економског „терета“ неразвијених подручја, који могу бити „уско грло“ укупног раста и конкуретности целе привреде.

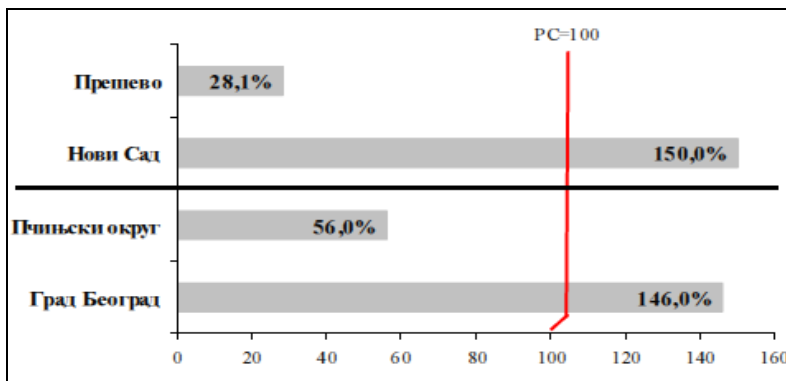
Ниска конкуретност неразвијених подручја представља „уско грло“ укупне конкуретности, тако што смањује конкурентски капацитет целе привреде и негативно утиче на њен раст. Конкуретност једне привреде генирисана је капацитетима њених региона да омогуће такву привредну активност која ће имати динамичан привредни раст. Ако регион³ има ниске капацитете

² Нека подручја у Србију су изгубила више од 70% свог дохотка у периоду транзиције. У њих спадају: Медвеђа, Владичин Хан, Трговиште, Власотинца, Нова Варош, Прибој, Сврљиг, Бела Паланка, Бор, Мајданпек, Неготин и Бајина Башта.

³ Регион је статистичка функционална територијална целина, која се састоји од једне или више области, успостављена за потребе планирања и спровођења политике регионалног развоја, у складу са номенклатуром статистичких територијалних јединица на нивоу 2.

конкурентности, онда ће представљати „уско грло“ укупне конкурентности привреде. У Србији, постоји неколико региона који имају веома ниску конкурентност, а то су: Јужни, Источни и регион Косова и Метохије, који су уједно и најмање развијени. Ако се ова проблематика посматра кроз округе, од којих зависи регионална конкурентност, најнеразвијенији окрузи су и највећа „уска грла“, а то су: Топлички, Јабланички и Пчињски, којима су се приближили Борски, Зајечарски, Рашки и Расински округ. Поуздан показатељ конкурентности неког подручја је *Индекс развојне угрожености* (ИРУ). Овај композитни индекс садржи економску, инфраструктурну, демографску, образовну и еколошку димензију развоја, где на основу 13 развојних индикатора (највише економских–6) одређује развијеност округа. Мерен овим индексом, Јабланички округ је најмање развијен и 6,8 пута је развојно угроженији од Београда.

Конкурентност неразвијених подручја у Србији и њихов заостатак за другима, може се уочити и преко индикатора регионалних диспропорција, које су највеће у Европи. Неједнакост се огледа у сваком друштвеном сегменту и креће се, у односу на најразвијенија подручја: (5,4:1) економска, (10:1) незапосленост, (9:1) образовање, (8,4:1) депопулација (Републички завод за развој, 2009). Према индикатору економске развијености општине (ЕРО), неразвијене општине заостају 6,9 пута у односу на најразвијеније, где се као најугроженија општина истиче Прешево, а најнеразвијенији округ је Пчињски округ (скица 1).

Скица 1. Регионалне диспропорције у 2007. години: економска развијеност округа / општина (ЕРО) (Републички завод за развој, 2009)

Имајући у виду овако велике диспропорције, онда је јасно да неразвијена подручја умањују конкурентност целе привреде. Према последњем

извештају Светског економског форума (The Global Competitiveness Report, 2008–2009), узимајући у анализу 134 земље у свету, Србија заузима 85. позицију уз вредност индекса ове институције (GCI) 3,9⁴. Ниска конкуретност Србије проузрокована је многим проблемима (корупција, неефикасан правни систем и слаба заштита уговора, политичка нестабилност и друго), где неразвијена подручја представљају посебну димензију ове проблематике, са својим, специфичним проблемима, актуелним са готово сваког друштвеног становишта. Због тога је важно обратити пажњу на ово „уско грло“ конкуретности привреде Србије.

Анализа индикатора конкуретности неразвијених подручја у Србији

Непостојање институционалног оквира и неизграђеност институционалних мрежа у претходном периоду, као и доминација „секторске“ уместо „регионалне“ политике, утицале су на све већу појаву неразвијених подручја. Уз транзицију, која по својој природи намеће одређене негативне ефекте (трошкови транзиције), данас, у Србији, постоје читаве неразвијене области: Југ Србије, Борски басен и Стари Рас. Формиране из традиционално наслеђене неразвијености и „транзиционог сиромаштва“, ове области су суочене са бројним економским, демографским, социјалним и политичким проблемима, који намећу ниску конкуретност и низак животни стандард. Због тога је посвећена посебна пажња на економске и демографске индикаторе, незапосленост, инфраструктуру, образовање и друге социо–политичке индикаторе неразвијених подручја у Србији, јер су управо ови индикатори специфични за та подручја. Са друге стране, одређени проблеми конкуретности (индикатори) заједнички су за Србију – као целину, али и за неразвијена подручја у њој и због тога се неће анализирати са регионалног или окружног становишта. То се првенствено односи на макроекономску ситуацију и утицај светске економске кризе, десетогодишњи утицај санкција наметнутих од стране разних центара међународне заједнице, транзицију привреде Србије, недограђен и нефункционалан правни и институционални поредак, слабу заштиту права својине и уговора, неефикасност судства (посебно трговинских судова),

⁴ Глобални индекс конкуретности (GCI) - *Global Competitiveness Index*, представља индекс Светског економског форума, којим се мери конкуретност националних привреда. Овај синтетички индекс креира се на основу статистичких података и перцепције пословног света. GCI укључује 12 индикатора: институције, инфраструктуру, макроекономску стабилност, здравство и основно образовање, високо образовање, ефикасност тржишта роба, ефикасност тржишта рада, финансијско тржиште, технолошка опремељност, величина тржишта, пословни сектор и иновације. Вредност индекса (3,9) од укупних (10) бодова за Србију, показује да је конкуретност српске привреде веома ниска.

нису корпоративну конкурентност, лошу тржишну структуру (постојање одређених монопола), неадекватну структуру извоза (карактерисана ресурсно–интезивним производима), високе трошкове транспорта и комуникације.

Неизвесно социо–политичко окружење у Србији, поготову југа Србије и области Старог Раса, учинили су неразвијена подручја веома неконкурентним. Генерално посматрано, према подацима Светске банке (*Doing Business*, 2009.)⁵, политички ризик је најзначајнији фактор ниске конкурентности Србије. С обзиром да су највеће политичке тензије у неразвијеним подручјима југа Србије, области Старог Раса и Косова и Метохије, ова подручја су његови највећи генератори. Политички ризик у овим подручјима, осим што садржи опште проблеме Републике (притисак Европске уније, сарадња са Хагом и друго), садржи и елементе социјалних тензија насталих због лоше економске ситуације (претежно сиромаштва) и мултиетничког заједништва на овим подручјима.

Када је у питању корупција–као значајан фактор смањења конкурентности, институција *Transparency International* не мери овај феномен по регионима или неким другим статистичким јединицама унутар одређене државе, већ податке о корупцији износи на нивоу целе државе. Према мерењима ове институције у 2008. години, Србија се налази на 85. позицији у односу на 180 земаља, уз вредност (CPI) индекса 3,4 (од максималних 10 – када не постоји корупција), што Србију сврстава у земље са веома високом корупцијом и најлошијом (уз Босну и Херцеговину) међу земљама окружења⁶. Иако се прецизно не може утврдити корупција у неразвијеним подручјима Србије, логички, због саме природе корупције⁷, претпоставља се да је она већа у неразвијеним него у другим подручјима корупције.

Економски индикатори су најбољи показатељ конкурентности неког подручја. Из овог погледа, неразвијена подручја су и најлошија. Према аспекту развијености малих и средњих предузећа, неразвијена подручја далеко заостају за другим подручјима у Србији. Топлички, Јабланички и Пчињски округ имају пет пута мањи индекс развијености малих и средњих предузећа у односу на Београд. Према индексу бруто домаће вредности по становнику, Топлички округ ствара 8,5 пута мању бруто домаћу вредност од Београда. Са регионалног аспекта, асиметричности су следеће: по броју

⁵ Подаци су доступни на интернет адреси: www.doingbusiness.org.

⁶ Подаци су доступни на интернет адреси: <http://www.transparency.org/>.

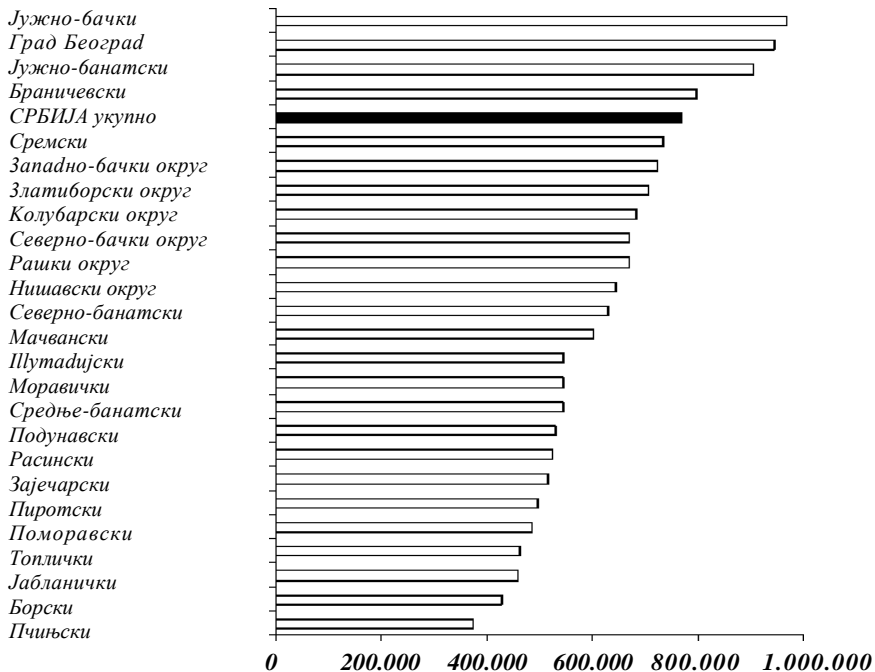
⁷ Велики број светских аутора који се бави овим проблемом доказао је да сиромаштво и економска неразвијеност генеришу корупцију.

предузећа 1:83, по броју запослених 1:64, по оствареном укупном приходу 1:222, по добити 1:239 и по губитку 1:91 (Влада Републике Србије, 2008). Најмањи број предузећа имају општине Црна Трава, Медвеђа и Босилеград, а посматрано по окрузима: Пиротски и Топлички⁸. Такође, ови окрузи запошљавају и најмањи број радника у Србији. Према подацима РСЗ за 2002. годину, неразвијена подручја имају и намању економску активност. Посматрајући ову проблематику по општинама, најнижа стопа економске активности забележена је у Црној Трави (31,1%), Прешеву (33,2%), Тутину (37,4%), Бујановцу и Гаџин Хану (38,1%), које су за више од 10% испод просека Републике. Југ Србије остварује и најмањи приход, а Ражањ и Медвеђа представљају општине са најмањим приходима. Окрузи: Борски, Пчињски, Пиротски, Зајечарски и Топлички, остварују најмању добит која је испод 1% од укупне добити.

Када се посматра продуктивност рада по окрузима, најнижу продуктивност остварује Пчињски округ, која је 1,3% испод просечног републичког нивоа продуктивности. Јужно–бачки округ (као најпродуктивнији), остварује преко 2,5 пута већу продуктивност од Пчињског округа, што указује на велике регионалне разлике у ефикасности пословања предузећа појединих округа (скица 2). Најопштије речено, када је у питању продуктивност рада, јужни део Србије има далеко неповољније резултате у односу на Војводину и Београд. Осим ниског нивоа продуктивности, југ Србије има и високе трошкове рада, где предњачи Пиротски округ⁹. Трошкови рада представљају микроиндикатор конкуретности, указујући на успешност пословања предузећа и својом висином намећу се као лимитирајући фактор земаља транзиције. Од висине трошкова рада зависе и инвестиционе активности у том подручју, као и могућност привлачења страних директних инвестиција (у даљем тексту СДИ).

⁸ Према подацима РСЗ.

⁹ Види Стратегију регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. страна 50.

Скица 2. Продуктивност рада по окрузима у 2005. години (Влада Републике Србије, 2008)

Инвестиције представљају веома важан индикатор конкурентности сваке привреде и њених територијалних јединица. Осим позитивног утицаја на раст привреде, инвестиције доприносе расту запослености, извоза, јачају инфраструктуру и доносе нову технологију и знања. Неразвијена подручја, као територијални део државе, представљају „уско грло“ конкурентности јер се одликују техничко–технолошком застарелешћу производних капацитета, ниским инвестиционим улагањем и највећим падом инвестиционе активности. Због тога је раст инвестиција у неразвијеним подручјима изузетно значајан, како за подизање конкурентности тих подручја – тако и за подизање конкурентности целе привреде. Јабланички и Топлички округ представљају неразвијена подручја са најмањим инвестиционим активностима, која су 20% испод просека Републике Србије¹⁰. Највећи разлог ниске инвестиционе активности у неразвијеним подручјима налази се у неадекватном пословном амбијенту, неефикасношћу пословног сектора, неповољном структуром радне снаге и

¹⁰ Према подацима РЗС.

традиционалном наслеђу неразвијености. Када су у питању СДИ, проблем је још већи, јер су неразвијена подручја представљала најмања подручја интересовања за ову врсту улагања. Држава је у последњем периоду креирала низ подстицаја (порески подстицаји, финансијски, програм запошљавања) који ће утицати на већи раст инвестиција у неразвијеним подручјима, а резултати ових напора знаће се тек у будућем периоду.

Развијеност инфраструктуре је јако важан елемент конкуретности подручја. Изграђена инфраструктуре значајан је покретач регионалног развоја и искоришћења компаративних предности локалних средина кроз повезивање туристичких и пољопривредних области са привредним центрима у земљи. Саобраћајна инфраструктура представља основу развоја и један од основних услова квалитета живота становника. У Србији, саобраћајна инфраструктура није довољно развијена и карактерише се незадовољавајућим коловозом и лошим техничко–експлатационим перформансама (Влада Републике Србије, 2008). Квалитет друмских путева у Србији је испод европског просека, а у неразвијеним подручјима је још лошији. Од укупне дужине путне мреже у Србији, 14,7% путева се налази на најнеразвијенијим подручјима (Јабланички, Топлички и Пчињски округ). У Републици Србији, путеви са савременим коловозом су заступљени са 62,1%, док је у најнеразвијенијим подручјима стање знатно лошије (39,5%). Железничка инфраструктура у Србији је веома лоша и карактерише је низак технолошки ниво и слаба конкуретност у односу на друге европске земље. Возови у Србији су најспорији у региону, а квалитет превозних услуга најлошији. Са овог аспекта, не постоје разлике у оквиру развијености подручја у Србији, али евидентно је да неразвијена подручја имају мању дужину пруге на својој територији. Када је у питању област телекомуникација, постоје значајне разлике у степену изграђености и стању капацитета међу подручјима у Србији. Југ Србије, који је и најнеразвијенији, има веома малу територијалну покривеност фиксном телефонијом, тј. свега 58,6% од просека Републике, али и непотпуну покривеност сигналом мобилне телефоније. Ово је озбиљан и лимитирајући фактор конкуретности, јер отежава отварање нових фирми и њихово функционисање. Ситуација је најлошија у општинама: Медвеђа, Бујановац, Прешево и Трговиште.

Када је у питању индикатор незапослености, неразвијена подручја имају највећу незапосленост. Регион југоисточне Србије има стопу незапослености од 18,2%, док је у Београду проценат ове стопе 10,8. Према подацима РСЗ за 2005. годину, стопа запослености је најнижа у Топличком (18,0%), Браничевском (19,5%), Мачванском (20,2%) и Јабланичком

(20,6%) округу, док посматрано по општинама, најнижу запосленост имају: Опово, Сремски Карловци, Мало Црниће, Жабари, Тутин, Гацин Хан, Ражањ, Житорађа, Кнић. Ако се запосленост посматра по окрузима у односу на број запослених на 1000 становника, где је просек Републике Србије 274 запослена (РЗС, 2008), најмању запосленост имају Јабланички (164), Топлички (177) и Пчињски (193) окрузи. Исти окрузи имају и највећу незапосленост мерену према броју незапослених на 1000 становника–републички просек је 106 незапослених на 1000 становника, а Јабланички (153), Топлички (147), Пчињски (137) уз Рашки (160) и Пиротски (155) округ далеко заостају.

Неразвијена подручја имају слабу мобилност радне снаге и мање привлачан амбијент за инвестирање. Због већег сиромаштва у овим подручјима, становништво ће се радије одлучити да ради и живи у Београду или у Шумадији, где су веће могућности за зарадом и бољи животни стандард. Топлички округ је (41%) испод републичког просека по зарадама, док је Град Београд (26%) изнад истог просека.

Табела 1. Сиромаштво према регионима у Србији, 2002–2007. (Крстић, 2008)

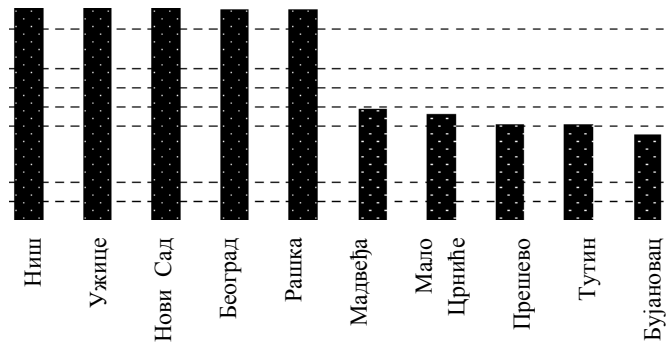
Региони	Процент сиромашних		Структура сиромашних, %		Структура укуп. стан. у %	
	2002	2007	2002	2007	2002	2007
Београд	10,8	3,1	16,3	10,4	21,1	22,3
Војводина	12,4	6,1	23,9	26,3	27,1	28,3
Централна Србија	16,2	8,4	59,9	63,4	51,8	49,5
Западна Србија	16,5	8,4	13,2	13,4	11,2	10,5
Шумадија	13,8	3,7	17,0	9,4	17,3	16,8
Источна Србија	12,9	10,1	8,6	13,2	9,3	8,6
Југоисточна Србија	21,2	13,3	21,2	27,3	14,0	13,5

Ако се посматра индикатор сиромаштва становништва, ситуација је слична. Индекс сиромаштва кретао се од 3% у градском подручју Београда, до 18,7% у руралном подручју југоисточне Србије у 2007. години (Крстић, 2008). Југоисточна Србија има највећу вредност овог индекса (табела 1).

Демографска структура становништва веома је лоша у неразвијеним подручјима. Током деведесетих година прошлог века, бројни негативни фактори утицали су на појаву демографске регресије у Србији. Друштвено–политичке промене, грађански рат и распад СФРЈ, бомбардовање од стране НАТО–а и дубока економско–политичка криза, изазвали су велику емиграцију становништва у иностранство и укупну депопулацију. Ситуација је још лошија ако се посматра са регионалног нивоа. Неразвијена подручја више су погођена овим негативним факторима, а стопе раста становништва су им најниже¹¹: Зајечарски округ (-10,4%), Борски (-9,8%). Највећи узрок демографске регресије неразвијених подручја је економска неразвијеност. Старосна структура становништва у Србији је такође неповољна, а креће се у смеру константног смањивања учешћа младих уз истовремено повећавање учешћа старих лица. Уз неповољну демографску, неразвијена подручја прати и неповољна образовна структура. Према подацима РЗС за 2007. годину, Топлички и Јабланички окрузи имају највиши проценат становништва без школске спреме (13% и 12% респективно). Осим тога, показатељи су неповољни и када је у питању достигнут ниво образовања младих људи¹², што је изузетно важно за одређивање развојног потенцијала и конкурентности. Посматрајући овај индикатор, два округа не достижу ни 80% републичког нивоа – Пчињски (63,9%) и Браничевски (62,5%). Такође, ови окрузи имају и највећи проценат индикатора раног прекинутог школовања младих, који показује да су те вредности чак два пута изнад просека (скица 3).

¹¹ Обухваћени период за 1991–2002. годину, према Стратегији регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године.

¹² Овај индикатор дефинише учешће младих са средњом и високом стручном спремом у укупној популацији старосне групе младих.

Скица.3. Подаци о достигнутом образовању младих људи – регионални екстреми
(Влада Републике Србије, 2008)

Мере и подстицаји раста конкурентности неразвијених подручја

Ниска конкурентност неразвијених подручја узрокована је проблемима који су специфични за Србију као целину, али и због својих, структурних проблема, насталим због недовољне институционалне подршке. Одсуство мреже институција и њених механизма у прошлости, утицале су на стварање неразвијених подручја и великих регионалних диспропорција. Како би се суочила са овим растућим проблемом, држава је тек недавно предузела одређене кораке: доношење Стратегије регионалног развоја Републике Србије од 2007. до 2012. године и предузимање подстицајних мера за неразвијена подручја. У наредном периоду, очекује се и формирање Националне агенције за регионални развој, која би уз Фонд за развој Републике Србије, надлежна министарства и агенције, регионалне канцеларије, била главна институционална подршка актуелној проблематици. Уз адекватан законодавни оквир, надлежне институције ће утицати на смањење регионалних диспаритета и помоћи неразвијеним подручјима да превазиђу актуелне проблеме и повећају конкурентност. Регионална политика треба да буде саставни део националне политике, док је формирање институција неопходно не само на националном, већ и на регионалном и локалном нивоу. Стари институционални поредак је разрушен, а нов се управо гради са основним циљем стимулисања равномерног регионалног развоја и подизања регионалне конкурентности. Уз овакву институционалну подршку, стимулисањем инвестиција и приливом капитала у неразвијена подручја, могуће је решити овај актуелни проблем.

Раст запослености и инвестиција у неразвијеним подручјима треба да буде приоритет у подизању конкурентности. Када су у питању ови фактори, треба узети у обзир да неразвијена подручја имају нижу цену радне снаге, земљишта и постојећих објеката, што свакако може представљати подстицај раста ових агрегата. Одговарајућим програмима, уз подршку других (најчешће фискалних) подстицаја, може се креирати повољније окружење које ће повећати инвестиције и запосленост. Подстицаји раста инвестиција и запослености су: директни фискални подстицаји, убрзана амортизација, олакшице за концесиона улагања, за радно оспособљавање, професионалну рехабилитацију, запошљавање инвалидних лица и порески кредит за улагања у основна средства (Влада Републике Србије, 2008). Инвестициони подстицаји треба да буду усмерени на привлачење СДИ, које не доносе само потребан капитал, већ и представљају главну полуку осавремењивање опреме и продукционих процеса. Путем СДИ, поред финансијског капитала, у земљу се уносе и савремена технологија, менаџмент, обезбеђују се извозна тржишта и активирају процеси који унапређују пословање домаћих привредних субјеката. Подстицање развоја слободних зона омогућује раст квалитета пословног окружења које ће привући нове инвестиције у неразвијена подручја. Значај развоја слободних зона је још већи када су у питању СДИ, јер их слободне зоне највише привлаче и на тај начин доприносе повећању конкурентности подручја¹³. Развој слободних зона генерише бољу инвестициону и пословну климу, привлачи инвестиције (СДИ) и утиче на раст сектора малих и средњих предузећа, смањује незапосленост и доприноси расту конкурентности не само одређеног подручја, већ и целе привреде.

Фискални подстицаји представљају директан подстицај јачања конкурентности неразвијених подручја. Ови подстицаји се најчешће односе на формирање одређених фондова који финансирају ова подручја, различите облике државне помоћи, подстицаји који утичу на раст инвестиционих активности и побољшања инфраструктуре. Директна подстицајна мера је двогодишње умањење пореза на добит које је сразмерно у висини остварене добити предузећа у својој новооснованој јединици из овог подручја и ослобађање плаћања пореза на добит за период од пет година, сразмерно извршеном улагању уз одређене услове¹⁴

¹³ Пример је слободна зона у Крагујевцу.

¹⁴ а) ако предузеће улаже у своја основна средства више од 6 милиона динара; б) користи 80% вредности својих основних средстава за обављање регистроване делатности у подручју од посебног интереса за Републику Србију; в) у периоду улагања додатно запосли најмање пет лица на неодређено време, од којих најмање 80% треба да има пребивалиште на подручју од посебног интереса за Републику Србију.

(Влада Републике Србије, 2008). Ова подручја користе и олакшицу која се односи на увођење неопорезивог цензуса од 5000 динара у оквиру пореза на доходак грађана, што је веома значајно пореско растеређење претежно ниских зарада недовољно развијених подручја. Поред (пореских) подстицаја, примењују се и одређени финансијски инструменти који стимулишу инвестиције и раст запослености у овим подручјима. Тачније, ради се о одређеним средствима која финансирају инвестиционе пројекте у сектору производње, услуга и истраживања и развоја, као и субвенцијама приликом запошљавања нових радника на неодређено време. Директни и индиректни фискални подстицаји имају заједнички циљ, а то је подизање конкурентности неразвијених подручја.

Као подстицај раста конкурентности неразвијених подручја, користе се и кредитни подстицаји. Кредитни подстицаји пружају неопходна финансијска средства под повољнијим условима од тржишних. Неразвијена подручја користе кредите предвиђених фондова¹⁵ да финансирају развој инфраструктуре, малих и средњих предузећа, раст запослености и извоза. Овим кредитима финансирају се пројекти који ће повећати конкурентност неразвијених подручја и у њих спадају: *start up* кредити, кредити за развој инфраструктуре, кредити за проширење пословних капацитета, кредити који стимулишу запошљавање, краткорочни кредити за финансирање извоза, кредити за аграрна подручја и кредити који финансирају пропульзивне гране. Осим кредита, добар извор финансирања су и приступни међународни фондови Европске уније којим се финансирају развојни пројекти и подстиче конкурентност подручја. Србија је дуго била изолована и није могла да користи овакве фондове, али данас се налази у групи земаља које су у фази предприступања Европској унији и због тога може да користи нови Инструмент за предприступну помоћ (ІРА). ІРА фондови односе се и на област регионалног развоја, па због тога представљају значајан инструмент којим би се унапредила конкурентност неразвијених подручја.

Наставак процеса трансформације привреде у неразвијеним подручјима мора се убрзати и ефикасније спроводити. Ово се првенствено односи на континуиран процес реструктурирања и убрзање процеса приватизације. На овај начин, постиће се ефикаснија алокација ресурса, обавиће се комерцијализација јавног сектора и контрола његове ефикасности, компаније ће пословати продуктивније, разбиће се поједини монополи и корпоративни сектор биће конкурентнији. Такође, неопходно је усмерити

¹⁵ Гаранцијски фонд, Фонд за развој Републике Србије.

извозну политику са компаративних на конкуретске предности, али тек након завршетка структурних реформи, како би постојала адекватна институционална подршка. Осим ових мера, држава мора утицати на низ других активности које ће повећати конкуретност ових подручја: успостављање чвршће везе неразвијених подручја са окружењем; изградња индустријских кластера; интензивно инвестирање у људски потенцијал, у образовање и перманентне обуке радне снаге; подстицање развоја информатичких и комуникацијских технологија; подстицање иновативности и друго.

Закључак

Традиционално наслеђена неразвијена подручја (Југ Србије и Стари Рас) уз појаву нових „транзиционо осиромашених“ (Борски басен), настали услед вођења секторске уместо регионалне политике и неадекватне институционалне подршке, али и утицаја транзиције, представљају „уско грло“ конкуретности Србије. Ниска конкуретност неразвијених подручја смањује конкуретски капацитет целе привреде и негативно утиче на њен раст. Анализирајући индикаторе конкуретности у неразвијеним подручјима и њиховим поређењем са просеком Републике Србије и Градом Београдом (који је најразвијенији), дошао сам до следећих закључака:

- Неразвијена подручја имају далеко ниже вредности свих индикатора, осим оних који су заједнички за целу државу или се мере само на укупном нивоу. Ниска продуктивност, ниске инвестиције и економска активност, слабо развијена инфраструктура, неповољна демографска и образовна структура, уз социо–политичку неизвесност и традиционално сиромаштво, представљају највеће проблеме неразвијених подручја у Србији. Ако се узме у обзир и целокупна политичка нестабилност Србије, веома висок ниво корупције, постојећи макроекономски проблеми (утицај светске кризе) и неефикасност државне бирократије, може се закључити да су неразвијена подручја „уско грло“ укупне конкуретности Србије.
- Адекватном институционалном подршком и изградњом мреже институција, уз добар законодавни оквир, надлежне институције треба да примене неопходне мере које ће повећати конкуретност ових подручја. Осим тога, примена мера уз одређене подстицаје, смањиће регионалне разлике које су највеће у Европи. Приоритет треба да буду мере које подстичу: раст запослености и инвестиција

(поготову СДИ), раст извоза и промену његове структуре, изградњу и бољу покривеност инфраструктуром, изградњу индустријских кластера, развој демографске и образовне структуре становништва, подстицање иновативности. Применом ових мера, уз фискалне, кредитне и пројектне подстицаје, неразвијена подручја могу побољшати своју конкурентност и приближити се другим подручјима.

На крају, неопходно је рећи да се ради о структурном проблему који се не може изоставити из процеса транзиције Србије и за чије решење је неопходно дуже време, јака политичка воља и јасна оријентација Републике Србије да смањи регионалне разлике. Иако тренутно постоји воља државе и јавности да се овај проблем реши (или смањи), тек у наредним годинама могу се видети резултати ових напора.

Литература

Влада Републике Србије. (2008): „Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године“, *Службени гласник РС*, бр. 55/05 и 71/05 – исправка.

EBRD. (2008): Transition report, London, EBRD.

European Commission. (2008): „Candidate and Pre-accession Countries Economies“, quarterly, november 2008“.

Закон о регионалном развоју. *Службени гласник РС*“, бр. 51/2009.

Jefferson Institute. (2006): “Competitiveness of the Serbian Economy 2006: Growth Diagnostics”, Belgrade.

Крстић Г. (2008): „Профил сиромаштва у Србији у периоду 2002–2007.“, *Студија о животном стандарду*, Републички завод за статистику Србије, стр. 9–29.

Knack, S. (2002): “Social Capital and the Quality of Government: Evidence from the States”, *American Journal of Political Science*, 46 (October):772–87.

Републички завод за статистику. (2008): “Економска кретања у Републици Србији”, *Комплексно саопштење*, број 355, кс 10.

Републички завод за развој, (2009): „Извештај о развоју Србије за 2008.“, Београд.

Устав Републике Србије. (2006): „*Службени гласник РС*, бр. 48/94 и 11/98.

World Bank. (2009). “Doing business 2008”, Washington.

World Economic Forum. (2008). „The Global Competitiveness Report 2008–2009“, Geneva, Switzerland.

LOW COMPETITIVENESS OF UNDEVELOPED AREAS: “NARROW THROAT” OF SERBIAN ECONOMY**Summary**

Traditionally inherited underdeveloped areas (South Serbia and Stari Ras) and appear of new “transitional impoverished” (Borski basen), arising from conducting sectoral instead of regional policy and inadequate institutional support and also the impact of transition, are the bottleneck in the overall competitiveness of Serbian economy. Low competitiveness of underdeveloped areas reduces the competitiveness capacity of the whole economy and the negative affect its growth. Analyzing the indicators of competitiveness in underdeveloped areas and their comparison with the average of the Republic of Serbia and Belgrade (which is most developed), I concluded the following:

- Underdeveloped areas have much lower values of all indicators, except those which are common to the entire state or measure only in the total level. Low productivity, low investment and economic activity, poorly developed infrastructure, unfavorable demographic and educational structure, with the socio-political uncertainty and traditional poverty, are the greatest problems of underdeveloped areas in Serbia. If we take into account the entire Serbian political instability, a very high level of corruption, the current macroeconomic problems (impact of global economic crisis) and the inefficiency of government bureaucracy, it can be concluded that the underdeveloped areas are bottleneck in the overall competitiveness of Serbia.
- With adequate institutional support and building a network of institutions, with a good legislative framework, the competent institution shall implement the necessary measures that will increase the competitiveness of these areas. Moreover, implementation of measures with certain incentives, will reduce the regional differences that are the largest in Europe. Priority should be measures wich stimulate: employment growth and investment (especially FDI), export growth and change export structure, building and better coverage of infrastructure, making of industrial clusters, the development of demographic and educational structure of the population, encouraging innovation. By implementing these measures, along with fiscal, credit and project incentives, underdeveloped areas can improve their competitiveness and become closer to other areas.

Finally, it is necessary to say that it is a structural problem that can not omit of the process of transition of Serbia and for whose solution is necessary a long time, strong political will and a clear orientation of the Republic of Serbia to reduce regional differences. Although, there is currently the will of the state and the public to solve this problem (or reduce), but yet in the coming years we can see the results of these efforts.